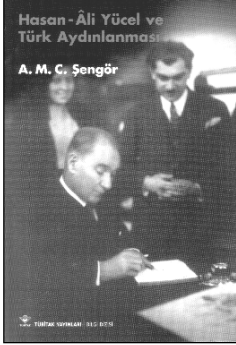

“HASAN-ÂLİ YÜCEL ve TÜRK AYDINLANMASI”

Hazırlayan. Çağrı YALGIN*

Hasan-Âli Yücel ve Türk Aydınlanması

A. M. C. Şengör

TÜBİTAK Yayınları, Ankara, 2001 159 Sayfa

Bilime ve bilim felsefesine dair yazılarıyla tanıdığımız yerbilimci **A. M. Celâl Şengör**’ün, daha önce Yükseköğretim Kurulu tarafından bastırılarak eğitim fakültelerine ücretsiz dağıtılan bu kitabı, giriş bölümünden başka, yazarın konu üzerine yapmış olduğu iki konuşmasının metinlerini içeren “Doğa Bilimleri Açısından Özgürlük ve Tarih Kavramları” ve “Doğa Bilimlerinin Işığında Eğitim Kuramı ve Türk Aydınlanması” bölümlerinden oluşuyor. Kitap Yücel’in hayatından çok, düşüncelerini anlatıyor ve bu düşünceleri Atatürk ile çağdaş düşünürlerinkilerle karşılaştırıyor. Hem giriş, hem de izleyen konuşma metinlerine eklenen geniş ve ayrıntılı kaynakçalar, konuya ilgi duyanları memnun edecek nitelikte. “Doğa Bilimleri Açısından Özgürlük ve Tarih Kavramları” adlı ilk bölümde yazar, öncelikle Hasan-Âli Yücel’in bu konulardaki görüşlerinin çağdaşlığına dikkat çekiyor: “*Hasan-Âli Yücel’in özgürlüğün sınırları ve tarihin mahiyeti konusundaki düşünceleri, gelmiş geçmiş en büyük bilim filozofu addolunan ve kendisinden yalnızca beş yaş küçük olan Viyana’lı Karl R. Popper’in (1902-1994) kısmen Hasan-Âli ile aynı dönemlerde, kısmen Hasan-Âli’nin ölümünden sonra geliştirdiği fikirlerine büyük bir paralellik sunmakta, Hasan-Âli tâ öğrencilik yıllarında arkadaşlarının da gözüne çarpan doktrinlere soğuk, buna mukabil sağduyuya sıcak bakma eğilimini ömür boyu sürdürmüş görülmektedir.*” (sayfa 36) Özgürlük kavramının akıldan ve bilimsel düşünceden kaynaklandığını belirten Şengör, Yücel’in insanlığın sorunlarına mutlak ve evrensel çözümler getirdiğini iddia eden sağ ya da sol doktriner ideolojilere ve bunlardaki özgürlük kavramına bakışını da açıklıyor: “*Hasan-Âli’nin aklın dışına taşan, yani irrasyonel, her türlü eğilim ve inancı –en azından potansiyel olarak– özgürlük düşmanı görmesi, günümüzdeki doğa bilimcilerin ve eleştirel aklı kendilerine temel alan felsefecilerin çoğu tarafından –bu arada benim tarafımdan da– paylaşılmaktadır. [...] Doğa bilimlerinin özgürlük fikrini doğurduğu gerçeğini gören bu rönesans adamı, özgürlük fikrinin doğa bilimlerinin kıstaslarıyla tartılması gerektiğini de farkederek, aynen doğa bilimlerinde olduğu gibi mutlak gerçeğe varmanın özgürlük konusunda da mümkün olmadığını, ancak, yanlışların farkedilerek elenmesiyle sürekli bir düzelmeye pek âlâ imkân dahilinde olduğunu sezmıştır. Hasan-Âli’nin bu görüşleri, bu konuda da Karl Popper’inkilerle büyük ölçüde paraleldir.*” (sayfa 57-9) Şengör, Yücel’in tarih yöntemine dair düşüncelerini de eleştirel akılcı bilim yönteminin uygulandığı bir alan olarak görüyor ve Yücel’in böylelikle daha önceden dinsel ya da sosyalist/Marksist tarihçilerin kullandığı, eleştirilebilirlikten uzak “romantik” tarihçiliğin karşısında buluyor: “*Hasan-Âli demek ki tarihi, yöntem açısından aynen doğa bilimlerini gördüğü gibi görmekteydi. Tarihsel veriler bir model çerçevesinde, eleştirel bir akıl kullanılarak yorumlanmalı, kökeni ne olursa olsun, önceden kafaya yerleştirilmiş ve eleştiriden muaf hiçbir modele bu mülâhazalarda yer verilmemeliydi. Bu şekilde Hasan-Âli –belki de von Ranke’yi iyi tanımaması nedeniyle, kendisinin bile açık olarak farkedemediği– kesin bir şekilde ‘bilimsel’ tarihçi Wilhelm von Humboldt’un yanında ve ‘romantik’ tarihçi Leopold von Ranke’nin karşısında yer alıyordu.*

* *Intern Tıp Doktoru,*

Tarih, ancak hakikaten gerçeği görmek isteyenlerce incelenebilirdi, gerçeği zaten bildiğini iddia edenlerce değil. Yalnız bu şekilde bir tarih çalışması, bizlere özgürlüğün tarihi hakkında fikir verebilirdi. O zaman, ulusal, dinî, kahramanlık vb. romantik hislerin etkisiyle bizlere gerçek kimlikleriyle değil, görmek istediğimiz kimlikleriyle görünen geçmiş, gerçek hüviyetine büründürülerek temâşâ edilebilirdi.” (sayfa 69)

“Doğa Bilimlerinin Işığında Eğitim Kuramı ve Türk Aydınlanması” başlıklı ikinci bölümde ise Şengör okura bilgi felsefesinin kısa bir geçmişini veriyor ve eleştirel akıl düşüncesini tanıtarak Atatürk’ün düşünce dizgesinin bu yöntemle koşutluğuna dikkati çekiyor: *“Aslında Kurtuluş Savaşındaki çarpışmalar tek tek incelendiği takdirde hemen her birinin sırayla 1: problem vâzı – 2: çözüm varsayımının ortaya atılması – 3: bunun deneyle incelenmesi – 4: çözüm varsayımında yanlış görülenlerin değiştirilmesi – 5: değiştirilmiş çözümle sonuca gidilmesi safhalarından geçilerek kazanıldığı görülür. [...] Aslında Mustafa Kemâl’in Türkiye’yi kurtarma harekâtına başlaması da başlı başına bir bilimsel problemin saptanması, bunun çözümü için ortaya atılmış olan varsayımların gözden geçirilerek eleştirilmesi, onlardan üstün olduğu eldeki verilere göre tahmin edilen yeni bir varsayımın oluşturulması ve tatbik sahnesine konması ve bunun ortaya çıkan veriler gerektirdikçe değiştirilmesi şeklinde cereyan etmiştir. Nutuk’un ilk açış bölümleri problemin takdimini ve kabaca eldeki verileri (‘Samsun’a çıktığım gün umumî vaziyet ve manzara – Mukabil halâs çareleri – Millî teşekküller, siyasî maksat ve hedefleri – Memleket dahilinde ve İstanbul’da millî varlığa düşman teşekküller – İngiliz Muhipleri Cemiyeti – Amerika Mandası İstiyenler – Ordumuzun vaziyeti – Müfettişlik vazifemin geniş salâhiyetleri – Umumî manzarayı dar bir çerçeveden görüş’), bundan sonraki bölüm (‘Düşünülen kurtuluş çareleri’) problemin halli için başkalarının varsayımlarını, onu izleyen bölüm (‘Benim kararım’) kendi varsayımını ve nihayet izleyen üç bölüm de kabaca kendi varsayımının tatbikinde izlenecek yöntemi ortaya koymaktadır (‘Ya istiklâl, ya ölüm – Tatbikatı safhalara ayırmak ve kademe kademe yürüyerek hedefe varmak – Millî sır’).” (sayfa 113-5) Hasan-Âli Yücel’in şu satırları da tüm açıklığıyla kendisindeki çağdaş bilim anlayışını ortaya koymaktadır: “Hususî tecrübelerden umumîlerine irtika ederken [=yükselirken] yaptığımız istikralların [=tümevarımların] –mutlak olmasalar bile– tabiatteki yeknesaklığa istinat ettiğini ve bu nedenle sahih olduğunu kabul ederiz. Olabilir ki tecrübî ilimler bize ancak izaflı bir yakın [=kesinlik] telkin etsinler. Ne olursa olsun bu, gerek fikir gerek fiil sahasında bize kâfi gelmektedir. [...] Bilimde müsamahaya gelince, bunun sebebi en kat’î sandığımız bilgilerin bile değişmesi, başka türlü izah edilebilmesi imkânıdır. Muhakkak böyledir diyeceğimiz birşeyin öyle olmaması pek muhtemeldir. Her zaman hata etmemiz imkânı vardır. Bu şerait altında bir ilim adamı için müsamahalı olmaktan daha zarurî ne olabilir?” (sayfa 120-1)*

Yücel’in bakanlığının en önemli icraatlarından Köy Enstitüleri de, bu aklın ve pozitif düşüncenin Anadolu’ya yayılmasında ve Türk insanının kendi kendini geliştirmesindeki en önemli adım idi. Nitekim kısa sürede köylerde okuyan öğrenci sayısı büyük gelişme göstermişti (sayfa 139). Burada önemli olan, bu enstitülerin kuruluş düşüncesinin kaynağının da aynı olmasıydı: *“Fakat bizi burada ilgilendiren, bunun da ötesinde, bu enstitülerin kuruluş plânlarının yapılması esnasında Hasan-Âli ve arkadaşlarının nasıl bir bilimsel yöntem izleyerek, nasıl eldeki verileri aynen Atatürk’ün Samsun’a gitmeğe karar vermesi arifesinde ve Sakarya Meydan Muharebesinde ve daha pek çok durumda yaptığı gibi irdeleyip problemi vâzetmiş olmaları, daha sonra bütün dünyada benzer problemler için vâzedilmiş çözüm önerilerini eleyip eldeki probleme en iyi çözümü bulmuş olmaları ilgilendirmektedir.” (sayfa 139-40)* Hem çağdaş özgürlük, tarih ve bilim kavramları üzerinde ayrıntılı tartışmalar içeren, hem de Hasan-Âli Yücel’in ve Atatürk’ün düşünce yapısının tahlilini yaparak karşılaştıran bu aydınlatıcı kitabı okurlarımıza tavsiye ederiz.